האזינו ב

א. אין סיום הסדרה[1] ווערט דער־ציילט „וידבר ה׳ אל משה בעצם היום הזה לאמר עלה אל הר העברים הזה הר נבו גו׳ ומת בהר גו׳״. שטעלט זיך רש״י אויף די ווערטער „וידבר ה׳ אל משה בעצם היום הזה״ און איז מפרש „בג׳ מקומות נאמר בעצם היום הזה״, און ער בריינגט אַראָפּ די אַנדערע צוויי ערטער[2] וואו דאָס ווערט געזאָגט: ביים אַריינגיין פון נח׳ן וכו׳ אין דער תיבה („בעצם היום הזה בא נח וגו׳״[3]) און ביי יציאת מצרים („בעצם היום הזה הוציא ה׳״[4]) — וואָס כשם ווי דאָרטן מיינט עס, אַז בני דורו של נח און די מצרים האָבן געזאָגט „בכך וכך אם אנו מרגישין כו׳ ולא עוד אלא אנו נוטלין וכו׳״ (און זיי וועלן ניט דערלאָזן אַז נח זאָל אַריין אין דער תיבה, און ניט לאָזן אַרויסגיין אידן פון מצרים, ווי רש״י איז מאריך אין די פרטי הדברים), „אמר הקב״ה הריני כו׳ בחצי היום וכל מי שיש בו[5] כח למחות יבוא וימחה״; אַזוי איז עס אויך ביי פטירת משה אַז די אידן האָבן דאָן געזאָגט „אין אנו מניחים אותו (און רש״י בריינגט די כמה טובות וואָס משה האָט געטאָן פאַר אידן) אמר הקב״ה הריני מכניסו בחצי היום וכו׳״.

דאָס וואָס רש״י דאַרף בכלל זוכן אַ פירוש אויף „בעצם היום הזה״ איז מובן אין פשטות, ווייל די ווערטער זיינען לכאורה איבעריק[6]: עס שטייט שוין אין אַנהייב פון דעם ענין (בפ׳ וילך[7]) „בן מאה ועשרים שנה אנכי היום״, און ער איז דאָך אין דעם טאָג נפטר געוואָרן, פאַרשטייט מען שוין אַז אַלץ וואָס האָט פאַסירט נאָכדעם איז געווען „ב(עצם) היום הזה״; און אויב צוליב „בעצם״ — מאי נפקא מיני׳ פון דעם?

דעריבער זאָגט רש״י אַז דאָס קומט מרמז זיין, אַז אידן האָבן דאָס (פטירת משה) ניט געוואָלט דערלאָזן, און אַלס ענטפער אויף דעם האָט דער אוי־בערשטער געזאָגט: „הריני מכניסו בחצי היום וכו׳״.

מ׳דאַרף אָבער פאַרשטיין:

א) בשלמא בני דורו של נח, האָבן געקענט מיינען אַז זיי זיינען בכח אָפּצו־האַלטן נח׳ס אַריינגיין אין דער תיבה;

---

1) לב, מח ואילך.

2) מש״נ באברהם (לך יז, כג) „וימל גו׳ בעצם היום הזה גו׳״ ופרש״י „לא נתיירא כו׳״ — אינו שייך לנדו״ד, שהרי שם המדובר ב(גדולת מדרי׳) אברהם (ד„בו ביום שנצטווה כו׳ ולא נתירא כו׳״), משא״כ בנדו״ד ד„בעצם גו׳״ הוא מענה הקב״ה לאמירה ד„אין אנו מניחין כו׳״. וראה בארוכה מפרשי רש״י כאן. — וי״ל שזהו שמפרט רש״י המנין: בג׳ מקומות — למעוטי הנ״ל. וראה בארוכה שיחת ש״פ האזינו תשמ״א.

3) נח ז, יג.

4) בא יב, נא. וראה לקמן הערה 10.

5) אצל נח כ׳ רש״י „שיש בידו״• (אף שבספרי עה״פ אי׳ גם בנח „שיש בו״). וטעם השינוי י״ל — כי באם יש „בו״ כח אבל ידו חלושה — לא יוכל לבקע התיבה, כהמשך פרש״י.

•) כ״ה בדפוסים שלפנינו. אבל בדפוס א׳ וב׳ דרש״י, ובכ״י דרש״י — כמה שינויים בזה.

6) אבל אין לפרש דקשה לרש״י ההוספה „בעצם (היום הזה)״ — שהרי כמ״פ נאמר בתורה „בעצם היום הזה״ וכיו״ב ולא פרש״י כלום (בא יב, יז. אמור כג, יד. כא. כח. כט. ל). וגם בפי׳ בפ׳ נח (ז, יג), לך (יז, כג. כו), בא (יב, מא) — אינו מפרש תיבת „בעצם״ (כבפי׳ כאן „במראית אורו כו׳״. ועד״ז בפרש״י משפטים כד, י). ולהעיר מרמב״ן אמור (שם, כח). ואכ״מ.

7) לא, ב ובפרש״י.

אויך די מצרים האָבן זיך געקענט אייַנ־ריידן אַז זיי וועלן ניט דערלאָזן די אידן אַרויסגיין פון מצרים, וויבאַלד אַז זיי זיינען געווען דער רוב — אַבער ווי איז עס שייך אַז אידן זאָלן מיינען אַז זיי זאָלן אָפּהאַלטן פּטירתו של משה, אַ זאַך וואָס איז אינגאַנצן ניט בידי בשר ודם[8]?

ב) צוליב וואָס דאַרף רש"י מבאר זיין דאָ אַז „בג' מקומות נאמר בעצם היום הזה" (און נאָך בריינגען די גאַנצע אריכות בשייכות צו די אַנדערע ב' מקומות) — ער האָט געדאַרפט אָפּ־טיטשן פשוטו של מקרא — בלויז אונזער פסוק (אַז אידן האָבן ניט גע־וואָלט דערלאָזן די פטירה פון משה, „אמר הקב"ה וכו'"), ובפרט אַז ער טוט אַזוי בפירושו אויף די וועלטער בפ' נח[3], וואו ער איז מפרש „למדך הכתוב שהיו בני דורו וכו'[9] אמר הקב"ה אני מכניסו לעיני כולם וכו'", און בריינגט דערצו ניט קיין דוגמא ממקום אחר (אַז דאָס איז דער פירוש פון „בעצם היום הזה")?

נאָכמער: כל שכן וק"ו, מה דאָך דעם ערשטן מאָל אַז ער איז אַזוי מבאר די וועלטער דאַרף ער ניט האָבן קיין דוגמא וראי', על אחת כו"כ — דעם דריטן מאָל!

נאָכמער: אין פ' בא איז רש"י גאָרניט מפרש אויפן פסוק „בעצם היום הזה הוציא ה'"[10] — בפשטות, איז דער טעם ווייל ער פאָרלאָזט זיך אויף זיין פירוש אין פ' נח; איז פאָרוואָס דאָ בפרשתנו, דאַרף ער יע מפרש זיין וואָס דער פסוק מיינט מיט „בעצם היום הזה" (און נאָך מיט דוגמאות וראיות און באריכות!)?

מוז מען זאָגן, אַז אין אונזער פסוק איז דער פירוש ניט גלאָטיק, נאָר היות מ'גענפינט דעם פירוש אויף די זעלבע ווערטער אין אַנדערע מקומות, איז דאָס אַ הוכחה אַז אויך אין אונזער פסוק איז דער פירוש אַזוי[11].

[וואָס דערפאָר איז רש"י מדייק צו זאָגן (נאָכן אַראָפּבריינגען די דוגמאות פון נח און מצרים) „אף כאן כו'" — ניט ווי אין ספרי, דער מקור פון דעם פרש"י, וואו עס שטייט (ווי ביי יציאת מצרים) „ומה ראה לומר כאן כו'" — צו מדגיש זיין אַז ערשט נאָכדעם ווי מ'גענפינט אַז אַזוי איז דער פירוש ביי נח און מצרים, איז „אף כאן" דער פירוש אזוי].

---

8) ראה ש"ך עה"ת כאן.

9) השינויים שבין פרש"י כאן ופרש"י דפ' נח — ראה לקמן הערה 21.

10) אלא מפרש משנ"ש שם לפנ"ז (יב, מא) „בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' גו'" — „מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום כהרף עין כו'". ומה שלא פי' שם דמצרים אמרו „אין אנו מניחין כו' אמר הקב"ה הריני מוציאן בחצי היום כו'"* — כי מכיון שבעת מכת בכורות אמרו „קומו צאו מתוך עמי" וגם „ותחזק מצרים גו' למהר לשלחם גו'" (שם, לא־לג), קשה לומר שבמשך שעות אחדות התחרטו ואמרו „אין אנו מניחין כו'" (אף שבמשך ימים אחדים כן התחרטו). ולכן „בעצם" הראשון** מפרש רש"י שלא עיכבן כהרף עין. ורק „בעצם" השני, להיותו מיותר, פירש שאמרו „אין אנו מניחין כו'" [אלא שבכ"ז אין צריך רש"י לפרשו שם בהדיא, כי אף שאי"ז מובן כ"כ בפשטות הענינים, אבל ג"ז „מונח" בפשט' דקרא, שהרי במשך ימים אחדים כן התחרטו כנ"ל (משא"כ בנדו"ד — כדלקמן ס"ג)].

11) ואין לומר שהקושיא היא קושיא הנ"ל בפנים (איך שייך לעכב בנדו"ד כו') — כי זה ש„בג' מקומות נאמר כו'" אינו מתרץ כלל קושיא זו.

---

*) ובפרט שלשון הספרי כאן („במצרים בעצם היום" — ותו לא) אפשר לפרש גם על כתוב זה, וכמו שפי' בתו"א בא שם.

**) והא דלא פרש"י כלום על משנ"ש שם לפנ"ז (שם, יז) „כי בעצם היום הזה הוצאתי גו'" — כי שם הוא (לא סיפור היציאה, כ"א) טעם על „ושמרתם וגו'".

ב. אויך זיינען פאראן כמה דיוקים אין לשון רש"י — און אייניקע פון זיי:

א) ביי נח און מצרים איז רש"י ניט מפרש קיינע טעמים פארוואס בני דורו של נח און די מצרים האבן געזאגט „אין אנו מניחים כו'" — ווייל ס'איז פאר־שטאנדיק פון זיך אליין — און בא משה דארף רש"י יא מפרש זיין די טובות וואס משה האט געטאן פאר אידן וואס צוליב דעם האבן אידן געזאגט „אין אנו מניחים אותו": פארוואס איז אויך דא ניט מובן ופשוט, אז אידן האבן ניט געוואלט מיתת משה?

ב) ביי נח און מצרים איז רש"י זיך ניט מסתפק מיט דעם וואס זיי האבן געזאגט „אין אנו מניחים כו'" (כבנדו"ד), נאר ער איז מוסיף: ביי נח — „ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין את התיבה", ביי מצרים — „ולא עוד אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם" — ד. ה. אז ניט נאר וועלן זיי ניט דערלאזן די כניסה ויציאה כו', נאר זיי וועלן אויך מבטל זיין די מעגליכקייט אויף דער כניסה ויציאה („מבקעין את התיבה", „הורגין בהם")?

ג) וואס איז דער טעם וואס אין דער הוספה גופא, „ולא עוד אלא אנו נוטלין כו'", דערמאנט רש"י צווי פרטים (סיי ביי נח סיי ביי מצרים): ביי נח — (א) כשילין (ב) וקרדומות; ביי מצרים — (א) סייפות (ב) וכלי זיין?

ד) ביי נח און מצרים ברענגט רש"י דעם גאנצן סיום (פון „אמר הקב"ה וכו'") „וכל מי שיש בידו (בו) כח למחות יבוא וימחה", משא"כ אין אונזער פאל שרייבט ער נאר „אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום (און איז ממשיך) וכו'" — ולכאורה: וויבאלד אז ביי מצרים שרייבט רש"י דעם אויספיר בפירוש (ניט פארלאזענדיק זיך אויף דעם וואס ער האט געזאגט פריער ביי נח'), פארוואס דא איז ער דאס נאר מרמז מיט „וכו'"? וממ"נ: אדער אין ביידע שרייבן „וכו'", אדער אין ביידע אויספירן בפירוש.

ה) וועז רש"י רעכנט אויס די טובות וואס משה רבינו האט געטאן פאר אידן — פארוואס קלייבט אויס רש"י דוקא די טובות[12]: „הוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השלו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה"[13]? אין משך פון די ארבעים שנה וואס אידן זיינען געווען אין מדבר האט משה רבינו געטאן נאך א סך טובות פאר אידן (ולדוגמא: המתקת מים המרים אין מרה, כיבוש ארץ סיחון ועוג[14], וכו' וכו').

ו) נאכמער: אין ספרי דא שטייט אויך „ועשה לנו ניסים וגבורות" — פאר־וואס איז דאס רש"י משמיט[15]?

[ולבאר: הגם אז דער לשון פון פרש"י — וואס אין אים זיינען די דיוקים הנ"ל — איז געומען פון ספרי — וויבאלד אבער רש"י איז מפרש לפי פשש"מ, ובפרט אז רש"י איז דא ניט מציין אז דער פירוש איז פון ספרי, מוז מען זאגן אז די אלע דיוקים זיינען מסביר פשוטו של מקרא].

---

12) וראה פרש"י שלח יג, ל. ונת' בלקו"ש ח"ח שיחה א' לפ' שלח.

13) טעם שינוי הסדר שברש"י מבספרי (בספרי — „והוריד לנו את התורה" לפני „והוריד לנו את המן", וברש"י — הוא לבסוף) — כי בספרי מונה על סדר החשיבות, משא"כ בפרש"י מונה ע"ד הפשט — ע"פ סדר הזמנים.

14) ובפרט ע"פ פרש"י (דברים א, ד) „מה היטיב לנו כו' המתין עד שהפיל סיחון ועוג וכו'".

15) ולאידך — מוסיף רש"י „והעלה לנו את הבאר", ובספרי ליתא.

ז) רש"י בפירושו איז מפרש בלויז די ווערטער „בעצם היום הזה" — פאר־וואס איז ער מעתיק אין זיין דיבור המתחיל אויך די ווערטער „וידבר ה' אל משה"?

ג. דער ביאור אין דעם:

דער אונטערשייד, בפשטות, צווישן אונזער פאל און די געבראכטע דוג־מאות פון נח און מצרים: דארטן זיינען זיי (די בני דורו של נח און די מצרים) געווען רשעים, און זיי זיינען געווען גרייט צו טאן היפך פון דעם אויב־בערשטנס רצון, דעריבער איז פאר־שטאנדיק פארוואס זיי האבן ניט גע־וואלט דערלאזן כניסת נח אין דער תיבה און יציאת בנ"י פון מצרים (היפך רצון ה').

אבער אין אונזער פאל איז ניט מובן: ווי קען מען זאגן אז אידן זאלן וועלן מורד זיין, ח"ו, אין דעם אויבערשטן און טאן היפך רצונו? — דא רעדט זיך ניט וועגן דעם דור המדבר (ביי וועלכע מען געפינט כמה פעמים אז זיי האבן געטאן היפך פון דעם רצון פון אויבערשטן), נאר וועגן דעם דור שנכנסו לארץ, אויף וועלכן מען זאגן ואתם הדבקים בה' אלקיכם *[15] — איז שווער צו מפרש זיין אז זיי האבן זיך אנטקעגן געשטעלט דעם רצון פון אויבערשטן אז משה רבינו זאל נפטר ווערן.

און דעריבער, ווען ניט די הוכחה אז „בג' מקומות נאמר בעצם היום הזה וכו'", וואלט מען דא מהאי טעמא ניט געלערנט דעם פירוש (אז דאס איז אן ענטפער אויף „אין אנו מניחים כו'"); ווי־באלד אבער „בג' מקומות נאמר וכו'" און די אנדערע צוויי מקומות איז אט דער פירוש מוכח (און אן שום שווערי־קייט) פון די ווערטער — איז עס א ראי' אז „אף כאן" איז דער פירוש אזוי.

ד. ווי אזוי האבן די אידן געמיינט ניט צו דערלאזן פטירת משה? — אויך דאס באווארנט רש"י דורך זיין לשון (נאכן אראפבריינגען די אריכות וועגן נח און מצרים) „אף כאן כו'", וואס דערמיט איז ער מדגיש אז דער ענין פון „אין מניחים כו'" איז גלייך אין די אלע דריי מקומות:

כשם ווי ביי בני דורו של נח און די מצרים האבן זיי געוואלט ניט דערלאזן דעם איבערגיין פון איין ארט צום צווייטן (די כניסה פון נח'ן און די יציאה פון אידן), אזוי אויך בנדו"ד: אידן האבן געוואלט ניט דערלאזן אן איבערגיין — אז משה רבינו זאל עולה זיין להר; און ווי־באלד דער אויבערשטער האט גע־זאגט „ומת בהר גו'", וועט דער אפ־האלטן פון משה'ס עלי' להר בדרך ממילא גורם זיין אויך אן אפהאלט פון פטירת משה [16].

ה. דערמיט איז אויך מובן פארוואס אין אונזער פאל איז מספיק דער זאגן „אין אנו מניחים אותו", און אין די אנ־דערע צוויי פאלן מוז רש"י מוסיף זיין „ולא עוד וכו'":

בני דורו של נח און די מצרים זיי־ענדיג רשעים, איז ביי זיי ניט געווען זיכער אז דעם אויבערשטנ'ס אנזאג וועגן דער כניסה אין תיבה „לימים עוד שבעה" [17] און די יציאה פון מצרים „כחצות הלילה גו' ואחרי כן אצא" [18] —

---

*15) ואתחנן ד, ד.

16) עד"ז תי' גם בספרי דבי רב לספרי כאן.

17) נח ז, ד.

18) בא יא, ד־ה.

מוז דאָס זיין בדיוק ווי געזאָגט פון אויבערשטן, במילא איז ניט געגוג דער „אין אנו מניחים אותו" דעם באַשטימטן טאָג: זיי וועלן מוזן היטן טעג און וואָכן תמיד, יומם ולילה, אַז נח זאָל ניט אַרײַנגיין אין תיבה און די אידן זאָלן ניט אַרויסגיין פון מצרים — האָבן זיי דעריבער געמוזט טאָן אַ פעולה וואָס זאָל מבטל זיין די גאָנצע אפשריות לכניסה ויציאה — „מבקעין את התיבה", „הורגין בהם".

משא"כ אין אונזער פאַל, וואו עס רעדט זיך וועגן אידן צדיקים, האָבן זיי געווואוסט בפשטות אַז די גזירה פון אויבערשטן וואָס האָט געבראַכט אַז משה האָט זיי געזאָגט אַז היום מלאו ימי — ביום זה אמות[19] איז בדיוק: האָבן זיי געטראַכט אַז אויב משה וועט ניט זיין אויפן הר אין דעם טאָג אויף וועלכע ס'איז נגזר געווארן מיתת משה, וועט די גזירה בטל ווערן [ע"ד ווי רש"י האָט פריער[20] געבראַכט, אַז נאָכן כיבוש ארץ סיחון ועוג האָט משה רבינו געטראַכט אַז „הותר הנדר"].

און דעריבער איז „אין אנו מניחים אותו" (ארויפצוגיין אויפן הר) ביום זה געגוג צו אַראָפנעמען די גזירה פון פטירת משה.

ו. פאַרוואָס בריינגט רש"י צוויי פרטים (אין דעם ענין פון „ולא עוד אלא אנו נוטלין כו'"):

ביי נח — וויבאַלד בני דורו האָבן געזען אַז דער אויבערשטער וויל ראַטעווען נח'ן פון מבול דורך זיין כניסה אין תיבה, האָבן זיי געראַטנט, אַז ווען זיי וועלן צוברעכן די תיבה, דעם מקום מקלט פון נח'ן, וועט שוין דער אויבערשטער „ניט קענען" בריינגען דעם מבול.

און דעריבער פאַרשטייענדיק אַז נח וועט זיכער זיך משתדל זיין ניט צו דערלאַזן אַז זיי זאָלן צוברעכן די תיבה, האָבן זיי געמוזט זוכן א מיטל צו קענען צוברעכן די תיבה און צוזאַמען דערמיט פאַרהיטן אַז נח זאָל דורך דעם ניט דערהרגט ווערן — וואָרום אויב זיי וועלן אים הרג'נען, וועט דאָך שוין ווידער ניט זיין קיין מניעה אַז דער אויבערשטער זאָל בריינגען דעם מבול[21].

דערפאַר זאָגט רש"י אַז זיי האָבן גענומען (ניט נאָר „קרדומות" וואָס דערמיט איז מען „מבקעין התיבה", נאָר) אויך „כשילין":

רש"י האָט שוין געבראַכט אין פרשת שופטים[22] אַז די „שרי צבאות" האָבן געהאַט „כשילין של ברזל בידיהם וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו" — כשילין אָבער הרג'נען ניט, [דאָס איז אָנגעדייטעט אין דעם וואָרט „כשילין" — פון לשון כשלון: אַ שטרויכלונג, אַן אַפהאַלט, אָבער ניט הרג'נען[23]].

19) וילך לא, ב ובפרש"י שם.

20) ר"פ ואתחנן. ועד"ז בפרש"י פינחס כז, יב.

21) ואף שבנח שם פרש"י: „שהיו בני דורו אומרים אילו אנו רואים אותו נכנס לתיבה אנו שוברים אותה והורגין אותו כו'" — הרי שם כותב רש"י „אנו רואים אותו נכנס". ועוד שינויים*. והנקודה: „בעצם" דפרשתנו מאָכט גלאָטער לומר שגם דור המבול האמינו במדה גדולה בכח ה' במה שנאמר „בעצם גו'" (ולכן כשיכנס לתיבה — איז פאַרפאַלן כו'**), משא"כ קודם שלומדים פרשתנו כו', בפשטות הכתובים ה"ה „רק רע גו'" וכופרים במבול כו' (ולהעיר מפרש"י נח שם, ז).

22) כ, ט.

23) להעיר מפרש"י סוטה מד, סע"א: לשמור כו'. אבל ראה פרש"י תהלים עד, ו. ערוך ע' כשיל.

*) וראה גם פרש"י יחזקאל יד, יד. ואכ"מ.

**) אבל להעיר מפרש"י נח שם, טו.

און אזוי אויך בנדו"ד, האבן זיי זיך געגרייט מיט „כשילין" אויף ניט דער־לאזן אז נח זאל זיי שטערן אין זייער צוברעכן די תיבה.

און עד"ז ביי מצרים: די מצרים האבן געוואוסט, אז ווי נאר זיי וועלן נעמען הרג'נען די אידן ר"ל, וועט באלד אויס־ברעכן א מלחמה מצד די אידן, דערי־בער האבן זיי זיך באוואפנט ניט נאר מיט „סייפות" (כלי־הריגה), נאר אויך „כלי זיין"[24] אין אלגעמיין, כולל אויך כלי הגנה[25].

ז. עס בלייבט נאך אבער אלץ שווער: ווי אזוי האבן אידן פארט געוואלט טאן א פעולה אויף אפצו־האלטן די פטירה פון משה — סוף סוף איז עס דאך היפך רצון ה'?

איז רש"י ממשיך, אז אידן האבן גע־זאגט „אדם שהוציאנו ממצרים וכו": אין פ' תבוא[26] האט מען געלערנט אז בשעת דער אויבערשטער בענטשט א אידן מיט א שדה מיט פירות, טאר ער ניט זיין א כפוי טובה און איז מחוייב צו ברייגען ביכורים און דאנקען דעם אויבערשטן.

האבן אידן געטענה'ט: וויבאלד משה רבינו האט זיי געטאן אזויפיל טובות, ליגט אויף זיי א חיוב ניט צו זיין קיין כפוי טובה, ובמילא טאן אלץ וואס איז אין זייער יכולת ניט צו דערלאזן זיין פטירה (אפילו ווען דאס איז דוחה דעם ציווי ה'[27] פון „עלה אל הר העברים גו'").

24) ומשנה מלשון הספרי — „(סייפים) וחרבות".

25) ראה פרש"י תצא (כג, יד) אזנך, כמו כלי זיינך.

26) כו, ב ואילך. פרש"י שם, ג.

27) וע"ד שמצינו בכ"מ שציווי א' דוחה את השני — כפרש"י קדושים יט, ג. תצא כב, יב. ועוד. וראה גם (בענייננו — מיתת משה) פרש"י מטות (לא, ה) „ומששמעו שמיתת משה תלוי' כו' לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן" — אף שהי' ציווי „נקם גו' החלצו גו'" (שם, ב־ג). וראה לקמן הערה 32.

28) מזה שמביא רש"י „והגיז לנו את השלו' תיכף לאחרי „והורד לנו את המן" משמע, שכוונתו (לא להשלו דפ' בהעלותך, שהרי „פורענית" הי' ולא טובה, כ"א) למש"נ בפ' בשלח (טז, יג) „ותעל השלו' שעלה מעת ירידת המן, ו(עפמשנ"ת בפנים) דעתו שזה נמשך כל זמן היותם במדבר — וכפשש"מ שהובטח ביחד עם המן. וראה פרש"י ערכין טו, ע"ב. וראה בארוכה רמב"ן בשלח (שם, יב). אבל עיין פרש"י בהעלותך יא, ד. רמב"ן שם. וראה לקו"ש

און דערפאר איז רש"י זיך ניט מס־תפק מיט ברייגען בלויז איינע פון די טובות און שרייבן „וכו'", נאר ער איז זיי מפרט, ווייל וואס גרעסער ס'איז די צאל טובות וואס אידן האבן באקומען פון משה'ן, אלץ גרעסער און שטארקער איז זייער חיוב ניט צו זיין קיין כפוי טובה, און אלץ מער בארעכטיקט עס זייער השתדלות צו מונע זיין דעם קיום פון ציווי ה' — „עלה אל הר גו'".

ח. עפ"ז איז מובן פארווואס רש"י קלייבט אויס דוקא די אויבנדערמאנטע טובות וואס משה רבינו האט זיי געטאן און ניט די אנדערע:

בנוגע די טובות וואס משה רבינו האט געטאן די אידן במשך די אלע יארן בעבר, האבן זיי דאך זיכער — ניט זייענדיק כפויי טובה — שוין אויסגע־דריקט זייער דאנקבארקייט.

דעריבער רעכנט רש"י נאר די טובות וואס אידן האבן פון זיי נהנה געווען (אויך) „ביום הזה" אין דעם טאג פון עליית משה להר, וואס דערפאר ליגט אויף זיי איצט א חיוב ניט צו זיין קיין כפויי טובה.

און מען קען ניט פרעגן פארווואס רש"י ברייגט אויך „הוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים . . ונתן לנו את התורה"[28] — הגם דאס זיינען זאכן וואס

זיינען געטאָן געווארן בעבר (נאָכמער — בשייכות צום דור המדבר) — ווייל די טובות האָבן אַ המשך־דיקע שייכות (ע"ד ווי „פעולה נמשכת") צו אַלע אידן פון אַלע דורות און זמנים: וועגן יציאת מצרים (און קרי"ס וואָס איז דער גמר און אָפשלוס פון יצי"מ [29]) האָט מען שוין געלערנט פריער [30], אַז „כי ישאלך בנך מחר גו" — וואָס מחר מיינט (כפרש"י) „מחר שהוא אחר זמן" (אָן קיין הגבלה) — „ואמרת לבנך גו' ואותנו הוציא משם גו"; און עד"ז איז אויך נתינת התורה ניט געווען באַגרעניצט פאַר יענעם דור אַליין, נאָר פאַר אַלע אידן במשך כל הדורות [31].

[און דעריבער איז רש"י משמיט דאָס וואָס שטייט אין ספרי „ועשה לנו ניסים וגבורות" — ווייל, כנ"ל, רעכנט רש"י די טובות וואָס אידן האָבן פון זיי געאַסן (אויך) אינעם טאָג פון עליית משה להר, משא"כ די סתם „ניסים וגבורות" וואָס זייער טובה איז געווען בעבר].

ט. לכאורה איז אַבער פאַרט ניט גלאַט: סוף־סוף איז געווען אַ ציווי מפורש פון אויבערשטן „עלה אל הר גו" — היינט ווי האָבן אידן געקענט טראַכטן אַז מצד דעם חיוב ניט צו זיין קיין כפויי טובה מעגן זיי אָפהאַלטן פטירת משה?

צו פאַרענטפערן די שאלה, איז רש"י מעתיק פון פסוק אויך די ווערטער „וידבר ה' אל משה" — אַז דער ציווי „עלה אל הר העברים גו" איז געווען בלויז צו משה און ניט צו זיי.

און ויבאָלד אַז צו זיי גופא איז ניטאָ קיין ציווי [32], און משה וואָלט ניט עולה געווען אַלס אנוס, וואָס אויף דערוף זאָגט מען לא תעשה דבר [33], ס'איז נאָר אַ ענין פון גורם זיין אַז משה רבינו זאָל ניט מקיים זיין זיין ציווי ה' — האָבן זיי געהאַלטן, אַז זייער חיוב ניט צו זיין קיין כפויי טובה איז דוחה דעם ענין פון דעם גרם [34].

וע"פ כהנ"ל איז מובן וואָס רש"י איז ניט מסיים במפורש „(אמר הקב"ה וכו') וכל מי שיש בו כח למחות יבוא וימחה" נאָר בדרך רמז (וכו'): דאָ זיינען אידן ניט געווען אויסן צו מוחה זיין ח"ו אַנקעגן דעם אויבערשטן, נאָר, אדרבה, מקיים זיין (לדעתם) אַ תורה־דיקן חיוב ניט צו זיין אַ כפוי טובה; און דערפאַר וועט רש"י וואָלט געשריבן בפירוש „כל מי שיש בו כח למחות וכו'" וואָלט מען עס געקענט אויסטייטשן (אויפן זעלבן אופן ווי ביי בני דורו של נח און מצרים) ווי אַ מרידה („מוחה") פון אידן אין אויבערשטן [35]. און דעריבער איז רש"י בלויז מרמז אויפן ענין מיט „וכו'".

חט"ז ע' 171. — ובכל אופן, צ"ע לשון רש"י „והגיד" (דשלו דבהעלותך) ולא „והעלה" (כבשלו דבשלח).

29) ראה לקו"ש חט"ז ע' 4-153.

30) ואתחנן ו, כ ואילך. וראה בא יג, ח (אבל שם: „כי בצאתי גו"). שם, יד ובפרש"י.

31) ולהעיר דרש"י משנה מלשון הספרי „והודיד לנו את התורה", וכ' — „ונתן לנו כו'".

32) משא"כ באם הי' ציווי מפורש לבנ"י י"ל דלא היו מוחים. ואינו דומה ל„נמסרו על כרחן" דפ' מטות (כנ"ל הערה 27), כי שם לא בא ציווי בפרט לאלה שנמסרו, כ"א בכלל, ולכן כאו"א בפרט לא רצה — אבל ראה לקמן בפנים.

33) תצא (כב, כו) ובפרש"י.

34) וגם ע"ד ההלכה יל"ע בזה, שה"ז השתדלות לבטל הגזירה (פקו"נ), רק גרם, ע"י שב ואל תעשה ועוד.

35) וא"ז דומה למ"ש רש"י שאמרו „אין אנו מניחין אותו" — דקאי על משה, משא"כ „כל מי שיש בו כח למחות" — דקאי על הקב"ה.

יו"ד. ולתוספת ביאור: סוף־סוף איז דאָך געווען אַ ציווי פון אויבערשטן (עכ"פ) צו משה'ן ער זאָל עולה זיין להר, הייבט ווי האָבן די אידן געוואָלט אים ניט דערלאָזן מקיים זיין אַ ציווי ה'?

איז דער ביאור אין דעם: אידן האָבן געטייטשט אז דאָס גופא וואָס וידבר הוי' אל משה (דוקא) און אויך געשטעלט אַ תנאי (נאָכדעם ווי „עלה אל הר") איז ניט נאָר אז עס קען זיין נאָר „על כרחן"[36] ווי בא מלחמת מדין, נאָר „כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו"[37] (מונע זיין דעם „עלה") — ובפרט אז משה וועט זיין אַן אנוס — ווי בא גזירת מעשה העגל.

יא. ובפנימיות הענינים י"ל: כאָטש ס'איז שוין געווען נאָכן גזר דין פון פטירת משה, וויבאָלד אָבער דאָס איז אַן ענין של צבור, קען דאָך תשובת הצבור מבטל זיין דעם גזר דין „אע"ג שנחתם"[38].

דאָס איז אויך אַ טעם פאַרוואָס רש"י פירט ניט אויס „כל מי שיש בו כח למחות וכו'" — ווייל באמת זיינען אידן יע בכח למחות כביכול און מבטל זיין דעם גזר דין שלמעלה [וע"ד ווי מען געפינט עס דריי מאָל דורך תפלת משה אליין[39] און אזוי ווי תפלתו של משה האָט געהאָלפן[40] מבטל זיין מחצה פון „ובאהרן התאנף ה'" האָט געקענט העלפן תפלת ועשיית הציבור מבטל זיין דעם „גם בי התאנף הוי'" און „והוי' התאנף בי" — און ווי מען געפינט עס לגבי תורה, אז דער אויבערשטער זאָגט „נצחוני בני נצחוני"[41].

פאַרוואָס האָבן דאָס אידן טאָקע ניט מבטל געווען? אויף דעם איז דער פסוק מרמז „בעצם היום הזה", אז „היום הזה" (די פטירת משה אין דעם טאָג) רירט אָן „בעצם" — אין דעם עצם קיום פון אידן; ווייל ווען משה רבינו וואָלט אריינגעפירט די אידן אין ארץ ישראל, און מעשה משה זיינען דאָך נצחיים[42], וואָלט שפעטער ניט געקענט זיין דער ענין פון „גלינו מארצנו"[43], ובמילא וואָלט דער עונש ניט געווען אינעם אופן פון „שפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים"[44], נאָר אויף די אידן גופא ח"ו. דעריבער האָט געמוזט זיין דער ענין פון „עלה אל הר העברים גו'".

יב. די הוראה פון דעם בעבודה בכאו"א:

ביי יעדן אידן איז דאָ בנפשו פון דער בחי' פון משה רבינו, ווי דער אלטער רבי איז מבאר בארוכה אין תניא[45]. קען דאָך אַ איד טענה'ן: וויבאָלד אז דער אויבערשטער וויל אז איך זאָל לערנען תורה און מקיים זיין מצות, טאָ פאַרוואָס האָט ער געמאַכט אז די בחי' משה

36) פרש"י מטות לא, ה.
37) תשא לב, י. ובפרש"י.
38) ר"ה יח, א.
39) פרש"י קורח טז, ד.
40) פרש"י שמיני י, יב.
41) ב"מ נט, ב.
42) ראה סוטה ט, סע"א. אוה"ת ואתחנן ע' סה. צג. צפע"נ ר"פ תרומה. ועוד.
43) ראה מגלה עמוקות אופן קפה * (הובא בילקוט ראובני פ' ואתחנן). אלשיך, אוה"ח ועוד ר"פ ואתחנן. אוה"ת שבהערה הקודמת. שע"ת — לאדמוהאמ"צ — ח"ב חינוך בתחילתו. ועוד.
44) ראה איכ"ר פ"ד, יד. מדרש תהלים מזמור עט. פרש"י תהלים שם. קדושין לא, ב ד"ה איסתייעא.
45) ר"פ מב.

*) בי"ל"ר שם (וכן נעתק באוה"ת שם ע' צג): קפז. והוא טה"ד.

שבנפשו זאל זיין בהעלם, ביז מ׳קען מיינען אז עס איז בתכלית ההעלם ח״ו, און בגילוי פילט מען בלויז דעם נפש הבהמית?

איז אויף דעם דער ענטפער, אז דאס איז די טובה פון א איידן, ווייל דוקא דורכדעם וועלכע „בעצם היום הזה״: דוקא וען ס׳איז דא עבודה — א איד האַרעווּעט אויף בייצוקומען דעם העלם והסתר וואס איז דא אין אים און אַרום אים אין וועלט בכלל — קומט צום אויסדרוק דער „עצם״ פון א איידן[46]; און דעמאלט זעט מען ווי דער גאַנצער העלם והסתר איז בלויז געווען א הכנה צו דער עלי׳ שלאח״ז: די גאולה ע״י בחי׳ משה שבנפשו, און פון גאולה פרטית צו דער גאולה כללית, וואס משה הוא גואל ראשון הוא גואל אחרון[47].

(משיחת ש״פ האזינו תשכ״ז)

46) וראה לקו״ש ח״ט (ע׳ 13 הערה 65. ע׳ 57) שדוקא מצד זה שהכניסה לא״י היתה ע״י יהושע נתגלה אמיתית ענין המס״נ כו׳, ע״ש.

47) נסמן ונתבאר בלקו״ש ח״א ע׳ 8.